

Tautosakos darbai 63, 2022, p. 123–137
ISSN 1392-2831 | eISSN 2783-6827
DOI: <https://doi.org/10.51554/TD.22.63.06>

Folklorinė baladė anapus žanrinio apibrėžtumo

MODESTA LIUGAITĖ-ČERNIAUSKIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
modesta.liugaitė@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8283-0195>

ANOTACIJA. Straipsnyje aptariami bendresni teoriniai klausimai, susiję su lietuvių folklorinėmis baladėmis. Remiantis ankstesnių tyrinėtojų bei straipsnio autorės darbais, šia proga siekiama apibendrintai pristatyti baladžių gyvavimo lietuviškojoje terpėje ypatumus, jų santykį su dainuojamąja tradicija. Prisimenami lietuvių baladžių tyrinėjimo (apskritai dainotyro) kontekstai, ryškinamas šių kūrinių poveikslas folkloristikos raidos perspektyvoje. Folklorinių baladžių temą siūloma gvildinti neapsiribojant žanro kategorija. Iš kaimyninių kraštų perimtos, tačiau savitos lietuvių baladės dainų universumui suteikia papildomų reikšmių ir verčių.

RAKTAŽODŽIAI: folklorinės baladės, lietuvių dainuojamoji tradicija, baladiškoji raiška, dainotyra, žanras.

Folklorinė baladė ilgai buvo lietuvių folkloristikos periferijoje. Atrodo, lyg aki-vaizdūs lietuviškųjų baladžių ryšiai su artimiausių tautų folklorinėmis baladėmis iš tyrinėtojų būtų reikalavę išlaikyti pagarbų atstumą ir drauge akinę jautriau vertinti svetimumo ženklus šiuose kūriniuose, užrašytuose kalbantis su tais pačiais pateikėjais, kurie dosniai dalijosi ir lietuvių tautosakos „grynuoliais“. Pastaraisiais dešimtmečiais situacija gerokai pakitusi. Į folkloristikos lauką visomis teisėmis įžengia anksčiau buvę apeinami ar bent kiek menčiau vertinami – vėlyvesni – dainuojamosios tautosakos žanrai: didaktinės dainos (Sadauskienė 2006), romansai (Sadauskienė 1998), talalinės (Vengrytė 1998; Vengrytė-Janavičienė 2003, 2004; Stundžienė 2020), vėlyvosios, individualios kilmės dainos (Ivanauskaitė 2003, 2004, 2006; Aleksynas 2005, 2009; Žičkienė 2019) ir kitos. Turbūt pagrindinė tokių dainų reabilitacijos priežastis – suvokimas, kad tautosaka yra ne tik tai, kas atrodo svarbu, vertinga folkloristams, o ir tai, ką patiems pateikėjams knieti padainuoti, papasakoti. Šioje mūsų folkloristų nevienareikšmiškai vertinamų dainų gretoje yra atsidūrusios ir folklorinės baladės.

Nagrinėti klausimą, koks yra folklorinės baladės vaidmuo ir vieta lietuvių dainuojamojoje tradicijoje, bene geriausia būtų iš pradžių pasitelkus du jau egzistuojančius atsakymus – du klasikinius lietuvių folkloristikos tekstus, nusakančius gana skirtingas prieigas. Abu tekstai buvo paskelbti XX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje. Tai Pranės Jokimaitienės atlikta lietuvių liaudies baladžių studija (1968) ir Donato Saukos samprotavimai monografijoje *Tautosakos savitumas ir vertė* (1970).

P. Jokimaitienė apžvelgia lietuvių balades, įpina jas į tarptautinį kontekstą ir lygina su analogiškais kaimyninių tautų baladėmis. Taip baladės žanras, apimantis daugelį tarptautinių baladinių siužetų, atranda teisėtą vietą lietuvių folkloristikoje. Autorė aiškiai mato daugelį probleminių žanrinio apibrėžtumo aspektų, tačiau prieina prie išvados, kad „lietuvių liaudies baladės sudaro ryškų lietuvių liaudies dainų žanrą“ (Jokimaitienė 1968: 349).

Kitaip į folklorines balades žvelgia D. Sauka. Svarstydamas apie lietuvių tautosaką pirmiausia kaip apie žodžio meną, žodinę kūrybą, telkdamas dėmesį į poetiką ir estetinės savimonės formas, apie balades jis užsimena probėgšmais, netgi pasidalija abejojimu, ar apskritai egzistuoja toks apibrėžtas žanras kaip lietuvių liaudies baladė (žr. Sauka D. 1970: 254).

Gretindami šiuodu požiūrius anaip tol nemanome, kad lietuviškuosiuose folklorinių baladžių tyrinėjimuose anuomet buvo prieita aklovietė, nors galima teigti, kad buvo baigtas svarbus etapas, pasiekta tam tikrų išvadų, įtvirtinusių konkrečią perspektyvą. Vis dėlto folklorinę baladę galima traktuoti ne vien žanro atžvilgiu, bet ir pasitelkiant platesnę, tarpdisciplininę optiką ir taip suderinant abu minėtuosius požiūrius (P. Jokimaitienės ir D. Saukos). Kodėl verta tokią prieigą rinktis, galėtų atsakyti pati baladės – šio sudėtingo ir sudėtinio reiškinio – tyrinėjimų istorija tiek Lietuvoje, tiek svetur.

LIETUVIŠKIEJI DAINOTYROS AKIRAČIAI IR BALADĖS

Apsiribojimas, viena vertus, lietuviškąją medžiagą, antra vertus – grynaisiais tautosakos tekstais neleidžia adekvačiai įvertinti baladės vietos lietuvių tautosakos sistemoje. Pirma, baladės turi daug siužetinių atitikmenų kitų Europos tautų folklore. Tai, žinoma, ne vien tipologiniai panašumai, o dažnai ir siužetų perėmimo iš kitų tautų, sąveikos su vietos dainuojamąja tradicija rezultatas. Šitai ypač ryšku lietuvių folklorinių baladžių atveju. Norėdami išlaikyti „baladės“ sąvoką, turime neužmiršti jos gimininės priklausomybės tam tikram platesniam – netgi europiniam – arealui.

Antra, tautosakos medžiaga paprastai laikoma tai, kas surinkta ir tam tikra dalimi paskelbta kaip šaltiniai. Ši situacija verčia atsižvelgti į savitą dainų būvį, nulemtą įsiterpimo į rašytinę kultūrą. Tekstinis dainų pavidalas reiškia atotrūkį nuo gyvosios dainuojamosios tradicijos (žr. Stundžienė 2018: 142–147). Be kūrinio atlikimo –

kaip komunikacijos akto – konteksto liaudies kūryba supanašėja su literatūros, nors ir ypatingos literatūros, kūriniais ir neišvengiamai ima kelti interpretacinių keblumų. Kaip tik tada randasi paskatų tvarkyti, klasifikuoti šią tekstų aibę griebiantis žanrinio skirstymo ir žanrinio mąstymo.

Minėjome, kad folklorinės baladės kaip žanro apibrėžtys dažniausiai neatspindi nacionalinės pasakojamųjų (lyrinių–epinių ir pan.) dainų specifikos. Štai baladiškųjų siužetų aptinkame daugelyje kitų dainų. Be populiariosios dainos apie dukterį–gegutę tarp vestuvinių grįžtuvinių dainų esama siužeto apie brolius, sutinkančius atlydimą mirusią seserį. Minėtinos ir karo dainos – apie žirgą, pranešantį apie brolio mirtį; žuvusiojo gedinčias tris gegutes; žentą, nepažinusį uošvės ir parvedusį ją kaip belaisvę dukteriai (visi trys poetiniai tipai lietuvių dainuojamosios tautosakos kataloge priskirti prie Feodalinės Lietuvos valstybės laikotarpio karinių–istorinių dainų). Prie kalendorinių–advento dainų prisišlieja siužetas apie anytą, siuntusią marčią žiemos šėko, vasaros sniego, prie šeimos–našlystės dainų – siužetas apie našlę su vaiku, sutikusią tėvą, motiną, brolių, seserį, galiausiai – mielą. Todėl tenka atsisakyti siauros baladės kaip teksto sampratos ir kartu traktuoti ją anapus žanrinio apibrėžtumo, atsižvelgiant į kitus kontekstus, pirmiausia sociokultūrinius, istorinius, antropologinius. Toliau pamėginsime aptarti baladžių gyvavimo lietuviškoje terpėje ypatumus iš folkloristikos raidos perspektyvos.

Idealizavimo linkmė buvo ryški jau pačių pirmųjų autorių, gavusių susipažinti su lietuvių dainomis, darbuose (Gottholdo Ephraimo Lessingo, Johanno Gottfriedo Herderio). Vėlesnių dainų rinkėjų ir skelbėjų veiklą įkvėpė ir toną uždavė kaip tik humanistinės preromantizmo idėjos apie liaudiškąją kūrybą kaip tautos dvasios pasaulio išraišką. Liudvikas Rėza lietuvišką žodį „dainos“ pateikia kaip neverčiamą pavadinimą, dar be jokių rūšinių epitetų „tautos“, „žmonių“, „lietuviškos“ ar pan. (žr. Ivanauskaitė, Sadauskienė 2000: 239); taigi dainos jam ir jo amžininkams tautosakininkams (Simonui Stanevičiui, Liudvikui Adomui Jucevičiui, iš dalies Simonui Daukantui ir kt.) – tai tam tikras idealus tipas, tautos dvasios atspindys, istorijos paminklas. Nors dainomis Abiejų Tautų Respublikoje, o vėliau į Rusijos imperijos sudėtį įėjusioje Lietuvoje pirmieji susidomėjo ne poetai, bet mokslo žmonės, istorikai (žr. Maciūnas 1997: 278), jų požiūrį didele dalimi formavo būtent liaudies kūrybos poetinės, estetinės, lingvistinės ir istorinės vertės prielaidos. Tokia dainuojamosios tradicijos pažinimo paradigma lėmė ir atrankos kriterijus. Skelbiama buvo tik mažoji surinktos tautosakos dalis, atitikusi idealų tradicinės dainos įvaizdį. Pačiose spausdintos lietuvių dainuojamosios tautosakos ištakose stebime jos skelbėjo individualiai įgyjamą teisę savo nuožiūra redaguoti liaudies kūrybą (žr. Stundžienė 2018: 151). Užribyje dažnai likdavo ne tik vėlyvesnės, literatūrinės dainos arba kontaminuoti, svetimybių perpildyti senųjų dainų variantai, bet ir šiaip gana negausios baladės. Baladžių kilmė jau nuo pat pradžių buvo atpažįstama kaip kita.

Antano ir Jono Juškų dainynai žymi slinkti nuo literatūrinio dainų kanono link jų folklorinio būvio (Ivanauskaitė-Šeibutienė 2019: 220). Tiesa, nors brolių Juškų darbas šiuo požiūriu buvo novatoriškas, kai kurių amžininkų pastabos (Antano Baranausko, Kazimiero Jauniaus) dar liudijo vyraujant senuosius estetinius vertinimo kriterijus. Vėliau išsikristalizuos dvi folklorinio dainų paveldo sampratos, iš kurių vieną galima laikyti konservatyvesne, atkartojančia pirmųjų tautosakininkų požiūrį, o kitą – liberalesne, besilaikančia A. ir J. Juškų kelio ir nesikratančia *dainuškų*, vėlyvesnės kilmės, „ne žmonių sudėtų“ dainų. Štai Jonas Balys *Tautosakos rinkėjo vadove* nurodo rinkti visas dainas, nežiūrint, ar jos gražios, padorios, ilgos ar trumpos, – svarbu, kad „tai būtų liaudies kūrinys, plačiau žmonėse paplitęs“ (Balys 1940: 7). Įdomu, kad kaip tik tada J. Balys paskelbė pirmąsias specialiai lietuvių baladėms skirtas publikacijas. Sovietmečiu vėl buvo suktelėta konservatyvesniu keliu, atsiribojant nuo dalies vėlyvojo repertuaro (tai daryta ir dėl ideologinių suvaržymų) ir iškeliant senojo klodo dainų vertę.

Nors visą laiką pasigirsdavo balsų (pavyzdžiui, Georgo Nesselmanno), kad J. G. Herderio ir L. Rėzos dainų charakteristika (natūralumas, jausmų švelnumas, dorinis skaistumas) anaiptol negali būti taikoma be išlygų ir toli gražu neapima viso dainų masyvo, daug kam L. Rėzos mintys yra tapusios lietuviškų dainų autentiškumo kriterijumi (žr. Maciūnas 1997: 275). Taigi ir įsisąmoninus visą dainuojamosios tradicijos įvairovę bemaž visą XX a. vis tiek liko gajus polinkis demarkuoti tarp „lietuviškumo“ ir „nelietuviškumo“; čia galima paminėti tiek literatūros lauko atstovus, rašiusius kritinius straipsnius apie tautosaką, kaip antai Vincą Mykolaitį-Putiną, tiek profesionalius folkloristus, pavyzdžiui, ankstyvąjį Donatą Sauką.

Beveik neabejotina, kad baladžių įvaizdis tautosakininkų akyse buvo menkesnis nei tikrasis jų svoris bendrame lietuvių folkloro repertuare, tačiau netgi toks įvaizdis nebuvo perdėm nutolęs nuo tikrovės. Folklorinės baladės visada atsidurdavo ties idealizuojančiojo lietuvių dainotyros modelio paraštėmis. Palyginti su pasakojamųjų liaudies dainų ir baladžių tradicija kitose Europos šalyse, lietuviškosios baladės sudaro menką dainuojamosios tautosakos dalį; neskaitant negausių išimčių, tai gana vėlyvas dainų klodas, todėl nėra pagrindo teigti apie savarankišką žanro vystymąsi Lietuvoje. Dainų, turinčių epiškumo elementų arba pasakojamąją šerdį – pavyzdžiui, kaip kai kurios senosios karinės-istorinės dainos, – irgi nėra gausu. Visa tai liudija aiškią lyriškumo persvarą lietuvių dainuojamojoje tautosakoje ir labai kontrastuoja su Europos, ypač Vakarų Europos dainuojamosiomis tradicijomis, kur gyvavo ne tik gausus baladžių klodas, bet ir daug kitų įvairių epinės liaudies poezijos formų¹.

.....
1 Apie tai esame rašę anksčiau, žr. Liugaitė-Černiauskienė 2018.

AR BALADIŠKOJI RAIŠKA IŠSITENKA FOLKLORINIAME ŽANRE?

Folklorinė, arba tradicinė, baladė niekada nebuvo aiškinama žanro vystymosi vienoje kurioje šalyje dėsningumais. Nuo XV iki XVIII a. baladė buvo viena iš pagrindinių liaudiškosios estetinės sąmonės formų Europoje (Merilai 2000: 292). Baladės ne tik aidėdavo atokiose kalnų vietovėse, bet ir, spausdintos popieriaus lakštuose, būdavo pardavinėjamos miestų aikštėse, skleidė intriguojančius tikroviškus siužetus plačiajai visuomenei. Jose rasime ir mitologinių relikty, ir žurnalistinio sąmojo. Būtent baladžių universalumas ir populiarumas žadino pirmąsias paskatas rinkti tautosaką. Ir bendrų siužetų, motyvų ilgainiui buvo randama vis daugiau, pamažu pripažįstant, kad baladės buvusios ne šiaip regioninis, lokalus reiškinys, bet etnines ribas peržengianti kultūrinė tradicija.

Įvairiuose kraštuose „[v]isą baladžių gyvavimo laiką, nuo suklestėjimo iki lėto išnykimo, jas supo gausybė pereinamųjų formų, kurių dalis glaudžiau siejosi su epika [...], kita dalis – su griežtesnės formos lyrika [...]. Tokiuose žanrų sąskambiuose anaip tol nėra lengva ieškoti „grynųjų“ baladės formų, ją apibrėžti ir analizuoti“ (Katona 1998: 184). Net vieno kurio tipo² variantai gali apimti plačią skalę nuo gana gryno stiliaus baladžių (energingo, dialogais supinto pasakojimo, pradedamo *in medias res*) iki lyrinių perdirbinių su baladiškais motyvais. Todėl visus kūrinius bei tipus darosi keblu sujungti į vieną žanrinę grupę.

Manyti, kad folklorinės baladės žanras kelia keblumų tik folkloristams iš tų šalių, kur būta stiprios lyrinės tautosakos šerdies, kaip antai lietuviams, anaip tol neteisinga. Net tokioje šalyje kaip Prancūzija, kuri kai kurių tyrinėtojų laikoma tipinių tarptautinių baladiškųjų siužetų lopšiu Europoje, susiduriama su baladžių korpuso problema. Baladėmis apibūdindami pasakojamąsias liaudies dainas, poetai romantikai padėjo populiarinti tas dainas tarp išsilavinusių visuomenės atstovų, tačiau prancūzų folkloristikos baruose „baladės“ (pranc. *ballade*) sąvoka iš tiesų niekada nedominavo. Tyrinėtojai veikiau rinkdavosi terminą *complainte*, reiškiantį rimtą ir liūdną pasakojamąją dainą³. Prisiminę ankstyvųjų baladžių pirmtakes *chanson de toile* arba *chanson d'histoire* ir vėlesnius prancūzų folkloristų bandymus sutvarkyti šio žanro dainų nomenklatūrą įdiegiant „lyrinių–epinių dainų“, „naratyvinių dainų“ kategorijas, išvystume situaciją, painumu panašią į daugelio šalių folkloristikos kolizijas.

Dainuojamosios tautosakos pavyzdžių, priskiriamų pasakojamosioms dainoms ar epinei–lyrinei liaudies poezijai, esama bemaž visuose Europos kraštuose: tai danų *folkeviser*, ispanų *romances*, graikų *ακριτικά* ir *παραλογές*, serbų *јуначке песме*,

2 Tipas – tai visi užrašyti vienos baladės variantai.

3 „Baladė Prancūzijoje kaip žanras yra išsklidęs ir nematomas; ji panirusi į kitų rūšių tradicinių dainų masyvą“ (Simonsen 2003: 293). Taip pat žr. Philipo E. Bennetto straipsnį „The Suppression of a Ballad Culture: the Enigma of Medieval France“ (Bennett 2004), apžvelgiantį prancūzų baladžių likimo vingius vėlyvaisiais Viduramžiais.

ukrainiečių *думи*, rusų *былины* ir taip toliau. Vienos iš jų artimesnės „idealiajam“ baladės tipui, kitos – visai tolimos. Anglosaksų kraštuose, iš dalies ir vokiškai kalbančiose šalyse, susiklostęs diskursas nustatė dominuojančią tradicinių baladžių (angl. *ballads*; vok. *Balladen*) padėtų kitų liaudies dainų (angl. *folksongs*; vok. *Volkslieder*) atžvilgiu. Vengrijoje, vienoje iš tų šalių, per kurias praūžė „baladžių mada“, taip pat linkstama prie plataus požiūrio, kai baladėms priskiriami itin įvairūs kūriniai⁴. Taigi „griežtame“, nacionalinės specifikos kontroliuojamame diskurse baladės kategorija labai nevienareikšmė: jos arba visai atsisakoma, arba pasirenkama ypatinga (platesnė ar siauresnė) apibrėžtis. Neverta nė minėti, kad patys dainininkai itin retai kada tokius kūrinius vadina baladėmis. Štai Lietuvoje vienintelis eminis (pačios bendruomenės atstovų vartojamas) baladžių apibūdinimas yra džių *gavėnios dainos, gavėnios giesmės* – tokiu apibūdinimu jos susiejamos su kalendoriniu ciklu.

Skirtingose tautose baladiškieji siužetai adaptavosi labai įvairiai, ir šis tarptautinis folklorinių baladžių margumynas, pasklidimas ir po kitus žanrus net vadovaujantis bendru apibrėžimu trukdo nuspręsti, kas priklausytų baladėms, o kas ne. Tiesiog sunku suskaičiuoti, kiek būta bandymų pateikti autoritetingą folklorinės arba tradicinės baladės apibrėžimą; kaip tik tai ir buvo vienas iš pirmųjų klausimų, rūpėjusių 1966 m. įsteigtai *Kommission für Volksdichtung* (žr. McKean 2003: 8). Pasiduodamas pagundai pateikti žanro apibrėžimą, folkloristas elgiasi veikiau kaip literatūrologas: apibrėžimas gali būti visai teisingas (baladė – „lyrinis–epinis kūrinys, kuriam būdingas dramatismas“; „lyrinio–draminio pobūdžio pasakojamoji liaudies daina“ etc.), bet vargu ar labai vaisingas. Kita vertus, tarptautiniame kontekste „baladė“ išlieka paranki instrumentinė sąvoka. Skirtingų šalių mokslininkai, diskutuodami su kitų šalių kolegomis, baladės sąvokos nesikrato, bent jau sąlygiškai ją priima ir supranta vieni kitus. Lygiai taip pat kurį laiką buvo stengtasi sukurti universaliai pritaikomą klasifikacinę sistemą, grindžiamą tipais (panašią į A. Aarne’s-S. Thompsono tarptautinę pasakų rodyklę), paskui – naratyviniais arba teminiais vienetais, bet ilgainiui šias pastangas užgožė ne tokie ambicingi užmojai (žr. McKean 2003: 9)⁵. To paties siužeto kūriniai skirtingų šalių folklore gali būti priskiriami skirtingiems žanrams ir tai bus visiškai pagrįsta žvelgiant iš konkrečios šalies perspektyvos.

4 Pasak Ildikó Kríza, vengrų baladžių žanras apima šiuos požanrius: (1) klasikinės baladės, (2) romansai, (3) baladinės dainos, (4) tragiškos arba humoristinės baladės, (5) legendų tematikos pasakojamosios dainos–giesmės, (6) herojinės dainos su centrine teisingo, tačiau už įstatymo ribų atsidūrusio *betjaro* figūra (apie šias dainas žr. Küllőš 1988), (7) idiliško pobūdžio epinės dainos, vaizduojančios ištikimybės ir neištikimybės konfliktus, kurioms būdingas tragiško konflikto sušvelninimas, (8) vėlyvesnės kilmės, XVIII–XIX (XX) a. pigiomis knygelėmis išplatintos baladės (Kríza 1991: 49–53, 92). Žvelgiant iš lietuvių folkloristikos perspektyvos sunku įsivaizduoti, kad joje galėtų prigyti panašiai eklektiška klasifikacija.

5 Beje, negalime nepaminėti, kad pirmąjį pasaulyje nacionalinių folklorinių baladžių katalogą 1954 m. išleido Jonas Balys (Balys 1954). Tik paskui pasirodė kitų šalių baladžių tipų katalogai (žr. Brednich 1977: 1151).

Pavyzdžiui, ukrainiečių, baltarusių ir kitų tautų folkloristikoje balade laikoma daina apie dukterį, virtusią gegute, lietuvių tautosakos sistemoje natūraliai prisišliejo prie vestuvinių grįžtusių dainų.

Čia negalima išleisti iš akių nusistovėjusios folkloristikos tradicijos. Pati lietuvių folkloristikos raida formavo bendrą tautosakos universumo vaizdą, padiktavusį viso dainų korpuso sutvarkymą. Taigi ne žanrų apibrėžimai, o metodologiniai tautosakos visumos sisteminimo kriterijai lėmė, kad nemažai lyginamuoju požiūriu baladiškų, siužeto užuomazgas turinčių kūrinių Lietuvių liaudies dainų kataloge pateko į kalendorinių apeigų (ypač gavėnios), darbo, karinių-istorinių, meilės, vestuvinių, šeimos dainų skyrius.

Lietuvių liaudies dainų katalogo Baladžių skyrius apima iš viso 64 poetinius tipus. Šie tipai sutelkia požymius, reiškiančius tam tikrą takoskyrą kitų dainuojamosios tautosakos kūrinių atžvilgiu. Paprastai pabrėžiama, kad baladžių siužetai, lyginant su pasakojamųjų, novelinių dainų siužetais, pasižymi dramatine įtampa ar net tragiška pabaiga; be to, baladės iš dainų išsiskiria didesne poetinio teksto apimtimi. Kalbant apie amžių, lietuvių baladžių chronologija labai nevienalytė (žr. Aleksandravičiūtė 1984): esama ankstyvesnio sluoksnio (pvz., dzūkų *gavėnios dainos*) ir vėlyvesnio sluoksnio baladžių (apie budelį ir lietuvaite; apie žveją, gyvenusį prie Palangos jūros, turėjusį dvi dukreles, ir kt.). Vis dėlto formalus diferencijavimo nėra, kitaip nei kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Vengrijoje), kur šie kūriniai skirstomi į *senojo stiliaus* ir *naujojo stiliaus* balades⁶. Atskiruose Lietuvos regionuose užrašytų baladžių skaičius irgi nevienodas. Šiek tiek daugiau užrašyta iš dzūkų ir suvalkiečių (Sauka L. 2001: 41).

Jei būtų leistina tokia biologinė analogija, visi šie skiriamieji požymiai tarsi sudarytų sąlyginį lietuviškųjų baladžių „fenotipą“, atsiradusį Europos baladžių „genotipui“ sąveikaujant su vietos dainuojamąja tradicija. Minėtąjį „genotipą“ – vargiai apibrėžiamą, bet tyrinėtojų intuityviai įžvelgiamą – galime „rekonstruoti“ lygindami balades su giminiškais kitų tautų kūrinių. Motyvų, siužetų panašumą skirtingų kraštų baladėse galima aiškinti ne vien tipologiškai, bet ir genealogiškai – tiesioginių mainų, skolinimosi terminais (pavyzdžiui, tarp kaimyninių tautų). „Genotipo“ sąveika su vietinėmis tradicijomis paaiškina lokalių, nacionalinių folklorinės baladės sampratų įvairovę. Kartu verčia į tyrimą įtraukti pačius tos sąveikos veiksnius – tiek vidinius (susijusius su folklorine kultūra⁷, pirmiausia dainomis), tiek išorinius (kultūrinius, technologinius, literatūrinius, antropologinius ir kt.).

Folklorines balades traktuojant anapus žanrinio apibrėžtumo, nėra reikalo nu-

6 Plačiau apie tai žr. Liugaitė 2000.

7 Per kelis amžius folklorinė baladė patyrė mitų ir kitų tautosakos žanrų (pasakų, sakmių ir padavimų, legendų) įtaką.

lendorinių dainų), skirti daug dėmesio baladžių sąsajoms su kitais žanrais. Užtat galima iškelti kultūros vaidmenį baladžių raidoje.

Folklorinė baladžių tradicija Europoje buvo sinkretinis reiškinys, apimantis jų kūrimą, atlikimą ir klausymą (receptiją). Šias praktikas (angl. *balladry*) savo ruožtu palaikė, skatino ir transformavo susijusios kultūrinės ir socialinės praktikos bei procesai (skolinimasis, vertimas, perkūrimas, spausdinimas, platinimas, netgi parodijavimas), o lemiamos reikšmės turėjo pati baladės, kaip intriguojančio pasakojimo, prigimtis. Sakytinė baladiškoji raiška bent jau didžiojoje Europos dalyje koegzistavo su rašytinėmis, spausdintinėmis formomis (pigiąja spauda, angl. *broadsides*). Pastaraisiais dešimtmečiais mokslininkai vis labiau pripažįsta šios simbiozės svarbą liaudiškajai kultūrai (žr. Fumerton, Guerrini 2010: 2). Neką mažiau reikšmingas buvo tam tikrų visuomenės grupių ir individų (prekeivių, keliaujančių amatininkų, artistų, persikėlėlių, kareivių, jūreivių, piligrimų) migravimas. Būtent jie buvo pagrindiniai baladiškųjų siužetų pernešėjai iš vienos socialinės, etninės terpės į kitą, iš vieno geografinio regiono į kitą. Nekeliaujant siužetams baladė būtų likusi tik lokalus žanras ir vietos, ir laiko prasme. Tai, ką dabar vadiname liaudies baladėmis, tėra tautosakos tekstuose nusėdę visuotinės, ilgus amžius gyvavusios tradicijos atgarsiai, pėdsakai. Kuo labiau išsivystęs buvo šis kultūrinių praktikų ir materialijų priemonių kompleksas, tuo didesnės įtakos jis turėjo dainuojamajai tradicijai ar jos „baladiškumui“ (kaip antai Anglijoje, Nyderlanduose, Vokietijoje). Ir atvirkščiai – kuo menkesnis buvo šis „baladiškosios raiškos“ kompleksas, tuo ryškesni lokaliai, regioninės dainuojamosios tradicijos ženklai prie jos pritapusių baladžių „žanre“.

Kitaip nei dainų, baladžių migracijos Europoje galimybes, kaip teigėme, smarkiai nulėmė ir jų pasakojamasis pobūdis. Baladžių (kaip kalbos, komunikacijos aktų) pragmatinis matmuo skiriasi nuo dainų, raudų, giesmių pragmatikos: jos dainuojamos ne dirbant, švenčiant, žaidinant, apraudant, lalaujant, išjuokiant, o tiesiog norint papasakoti. Atitinkamai skiriasi ir auditorijos, bendruomenės įtraukimo mastas bei pobūdis, ir atlikėjo vaidmuo. Skirtingai nuo dainų auditorijos, pasakojimo auditorija visada labiau klausanti negu pritarianti ar antrinanti, taigi ji prisiima ne aktyvių dalyvių, o veikiausiai pasyvių klausytojų vaidmenį. Savo ruožtu atlikėjui reikalingas klausytojų pasitikėjimas, kad jis įgytų pasakotojo autoritetą. Pasakojimu užmezgamas ypatingas santykis tarp pasakotojų ir klausytojų. Būtent naratyvinis išdainuojamo pasakojimo arba pasakojamosios dainos dėmuo – ne melodija, ne eilėdaras ypatybės, ne kitos poetinės priemonės – lengviausiai pereina iš vienos terpės į kitą.

Kalbėdami apie folklorinių baladžių išpaudą kultūroje, negalime nepaminėti literatūrinės baladės fenomeno. XVIII–XIX a. romantikų pastangomis folklorinių baladžių tradicija „migravo“ ar, tiksliau sakant, buvo transformuota literatūros terpeje. Vėliau kai kurios ypač išpopuliarėjusios iškilų poetų sukurtos baladės savo ruožtu

perėjo į liaudies vartoseną. Vis dėlto Lietuvoje literatūrinės baladės raida turėjo mažai ką bendra su folklorine balade. Pasak Aleksandro Žalio, „lietuvių literatūroje baladės žanras remiasi ne į folklorinę baladę, o į kaimyninių tautų poezijoje besiformuojančią ar jau susiformavusią šio žanro literatūrinę formą. [...] Lietuvių folklore nebuvo formos, adekvačios anglų ir vokiečių liaudies baladei“ (Žalys 1979: 7). Beje, „baladės“ terminą į lietuvių literatūrą pirmasis įvedė Liudvikas Jucevičius, paskelbęs Adomo Mickevičiaus (Adam Mickiewicz) kūrinių vertimus. Įdomu, kad ilgainiui lietuvių literatūroje tendencija deepizuoti baladės žanrą tik stiprėjo. Pradedant Maironiu, V. Mykoliaičiu-Putinu, Salomėja Nėrimi ir baigiant Marcelijumi Martinaičiu, baladžių žanre įsivyrąja lyrinės formos; neretai poezijos kūriniui duodamas pavadinimas „baladė“ jau nebereiškia žanrinės prieskyros tikrąja to žodžio prasme – tiesiog nurodo kūrinių turint brouožų, būdingų ar artimų baladei.

Folklorinių baladžių „genotipo“ vėlyvesnis vedinys, be literatūrinės kilmės dainų, yra ir romansai, ypač vadinamieji žiaurieji romansai. Priešingai nei senosiose tradicinėse dainose, juose neakcentuojamos tos žmogaus vertės, kurios leistų jam pritapti prie sodžiaus bendruomenės, bet, panašiai kaip baladėse, linkstama prie patirčių, peržengiančių ribas (žr. Sadauskienė 1998). Kitoje baladiškojo spektro pusėje – liaudiškosios religinės („kantičkinės“) giesmės. Nors jų paskirtis, temos, siužetai ir vaizdiniai atrodo neturintys nieko bendro su baladėmis, giminiškumą visgi galima atsekti patyrinėjus Europos vėlyvųjų Viduramžių religinių baladžių pavyzdžius, pasakojančius apie Biblijos personažų, šventųjų gyvenimus ir pan. (žr. Pound 1920: 170). Verta atkreipti dėmesį ir į tremtinių dainas, neturinčias naratyvinių elementų, tačiau, kaip ir baladės, apdainuojančias žiaurų likimą, šurpius įvykius – tiesa, perteikiančias tai subjektyviai, iš asmeninės patirties⁸. Visi šie ryšiai liudija baladžių fenomeno šakotumą, universalią aprėptį, kultūrinį svorį, potencialą atgimti netikėčiausiuose kontekstuose.

Nors baladiškieji siužetai įsigalėjo ir pritapo kone visų Europos tautų dainuojamosiose tradicijose, tos dainos niekur nebuvo pačių liaudies dainininkų vadinamos „baladėmis“. Kaip jau užsiminėme, danams ir norvegams tai tiesiog „dainos“ (dan. *viser*), serbams ir kroatams – „vyrų dainos“ (serb. *јуначке песме*), baltarusiams – „ilgos dainos“ (balt. *доўгая песні*), „gailingos dainos“ (balt. *жаласныя песні*) ir taip toliau. Kitaip tariant, pasitelkiant „baladės“ sąvoką tik bandoma rekonstruoti, retrospektyviai atkurti ir sutvarkyti tą ypatingą aibę tradicinėje kultūroje cirkuliuojančių tekstų, kurie, pasak Jurijaus Lotmano, priklausytų ne dėsningumams, bet įvykiams, ekscesams, anomalijoms fiksuojančių tekstų sąrangai, t. y. siužetinių pasakojimų – „naujųjų“ – pradui (žr. Lotman 2004). Komunikacinis-situacinis kontekstas visada skatino baladę (t. y. pasakojančią dainą, nes „balade“ jos niekas nevadino)

8 Minėtinas tremtinių ir politinių kalinių dainoms būdingas liminalumo aspektas (apie tai žr. Liugaitė-Černiauskienė 2021), galintis sieti jas su baladėmis.

suvokti kaip „naujieną“. O pasakojama tai, kas iškrenta iš kasdienybės, laužo įprastinę tvarką, įsibrauna į savą pasaulį tarsi iš tolėliau, iš svetur: „‘Naujiena’ [...] pasakoja apie *kitą*“ (Lotman 2004: 270). Autentiška baladžių sfera plyti tarp sakininės kūrybos ir spausdinto žodžio, tarp vietinės bendruomenės ir naujienų nešiojo, tarp klausančiųjų ir skaitančiųjų, tarp sodžiaus ir miesto rinkos. Tai dainos, pirmą kartą išgirstos iš prašalaičio, iš dvariškio, kelionėje, išmoktos iš rašto, per religines iškilmes, muge... Taigi folklorinę baladę reikėtų apibrėžti atsižvelgiant ne vien į tai, koks tekstas yra kristalizavęsis sakininėje tradicijoje, bet ir atsižvelgiant į mišrius, heterogeniškus konteksto veiksnius – į tai, kaip tas tekstas gyvuoja kultūroje (randasi, vystosi, keliauja, keičiasi, aprupa ir išnyksta).

Baladė atsirado vietoje didžiųjų epinių formų (herojinės epikos, eiliuotų riterių romanų), klestėjusių gimininės bendruomenės ir ankstyvojo feodalizmo epochose; tiesioginės liaudies baladžių pirmtakės ir kurį laiką jas lydėjusios amžininkės buvo mažosios epinės formos (minėtoji *chanson de toile* ir kitos istorinės dainos, vėliau – eiliuotos istorijos ir pan.) (žr. Katona 1998: 190)⁹. Estetinės sąmonės formoms keičiant anksčiau klestėjusias formas (įgaudavusias aiškesnius žanrinius – dainų ir baladžių – kontūrus), praeityje liko ir baladžių kūrimo bei dainavimo kultūra. Netgi ten, kur baladžių tradicija buvo itin iškerojusi ir gyvybinga (pirmiausia Anglijoje), ją nustelbė moderniosios kultūros poreikiai ir pagundos. Pažintinį ir pramoninį interesą, žadinamą žmogiško smalsumo ir domėjimosi kitų žmonių gyvenimo peripetijomis, žiauriais likimo smūgiais, – tą interesą, kurį baladės tenkino visomis savo apraiškomis, – vėliau ėmė atliepti feljetonai ir detektyvai, paskui reportažai ir šlageriai, galiausiai socialinių tinklų komentarai.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Tarpdisciplininė prieiga¹⁰ atskleidžia keletą reikšmingų aspektų, susijusių su folklorinių baladžių vieta ir vaidmeniu lietuvių dainuojamojoje tradicijoje. Lietuvoje

9 Tai esame minėję anksčiau, žr. Liugaitė 2000: 255.

10 Baladžių problema yra kompleksinė. Ankstesniuose tyrimuose esame rinkęsi sudėtinę prieigą, aprėpiančią kelis tyrimo būdus ir disciplinas: semantinę poetinių naratyvų analizę, mitopoetinę (siužetinių archetipų) kritiką, lyginamąją analizę (komparatyvistiką), istorinį aprašomąjį metodą, atlikimo kontekstų – (auto)biografinių naratyvų – tyrimą (pastarąjį žr. Liugaitė–Černiauskiene 2016). Apskritai baladėms tirti parankiausia daugelį požiūrių derinanti prieiga. Kaip yra rašęs Thomas A. McKeanas, tai lemia dvilypė baladės prigimtis: „[I]r savita europietiškosios tradicijos išraiška, ir kartu reiškinys, kurį keblu nagrinėti iš akademinės perspektyvos, reikalaujantis ne vienos disciplinos įvairiopam jos turiniui išryškinti. Pastaroji ypatybė didžiąja dalimi yra nulemta pačių baladės – pasakojamąsias dainas (vok. *erzählenden Lieder*) – charakterizuojančių bruožų. Į tai įeina fragmentiškumo forma, kultūrinių ir socialinių nuorodų gausa, sudėtinga įtaigi simbolinė kalba ir varijavimas“ (McKean 2003: 1).

nebuvo autentiškų folklorinių baladžių tradicijos griežtąja prasme. Tačiau baladiškieji siužetai pritapo, o kai kurie gyvavo net labai paplitę – pavyzdžiui, daina apie gegute virtusią dukterį laikoma labiausia paplitusia Lietuvoje (užrašyta daugiau nei tūkstantis variantų; žr. Jokimaitienė 1968: 316). Todėl kalbant apie baladžių tradiciją, t. y. perdavimą diachroniniu požiūriu, baladiškuosius siužetus reikia priskirti platesniam arealui, peržengiančiam etninės Lietuvos ribas.

Baladžių tradicijų skirstymas arealais atspindi, be kita ko, nevienodas folklorinės kultūros raiškos sąlygas ir galimybes. Matyti, jog vienoje spektro pusėje atsiduria Vakarų Europos folklorinės kultūros, kitoje – tautų, dominuojamų kitakalbių kultūrų, neturėjusių savo valstybių ir rašto tradicijų, kūryba. Folklorinė baladė Lietuvoje artimiausia lenkų, baltarusių, ukrainiečių analogams ir dėl susiklosčiusių sociokultūrinių sąlygų ją riboja sakinė raiška. Sakytinis vienos kalbos tekstų vertimas į kitą kalbą turėjo būti perkélimas iš vienos kultūrinės terpės į kitą, iš miesto ar dvaro erdvės į sodžiaus pasaulį. Lietuvių folklorinių baladžių bendrumą su kitų kraštų tautosaka lemia ne tik tipologiniai panašumai, bet ir nuo tiesioginių kontaktų priklausantys genealoginiai ryšiai. Tačiau baladės – kitakilmis, svetimumo ženklų kupinas klodas – Lietuvoje tapo unikaliais kūrinių, nesupanašėjančiais nei su europiniais baladžių pavyzdžiais, nei su autentiškais lietuviškojo kanono dainomis¹¹.

Tad lietuvių folklorines balades reikia nagrinėti platesniame geografiniame kontekste ir atsižvelgti į jų ryšius su šiuo atžvilgiu artimų tautų turima baladžių tradicija¹². Pasiskirstymo dėsningumai verčia daryti prielaidą, kad migruojantiems baladžių siužetams ir temoms plėtoti (lyginant su kaimyniniais kraštais) lietuviškoji terpė būdavusi mažiau palanki. Kita vertus, lietuviškoji terpė priešinosi nekūrybiškam, pažodiniam siužetų perėmimui. Baladės būdavo gana stipriai adaptuojamos ir perkuriamos.

Pasiskolintą temą lietuviai dažnai visiškai savarankiškai perdirba ir formos, ir turinio atžvilgiu¹³. Tai ypač pastebima dėl to, kad baladės apskritai priklauso dainuojamajai tradicijai, o Lietuvoje būtent dainuojamoji poezija, pasak D. Saukos, sudarė nacionaliniu aspektu charakteringiausią tautosakos dalį. Dėl geografinės padėties Lietuva negalėjo likti uždaru arealu: nuolatiniai kontaktai su kitais kraštais, mišri tautinė sudėtis, kitataučių kūrimasis miestuose, pirklių, muzikantų keliavimas,

11 Esame atkreipę dėmesį, jog ne vienu atveju lietuvių baladės dvelkia svetima įtaka, jų tekstai kuria daugiau ar mažiau pavykusių vertimų išpūdį (Liugaitė-Černiauskienė 2015: 135).

12 Nuo kaimyninių tautų baladžių tradicijos neatsiejami ir tų kraštų baladžių tyrinėjimai. Jais ypač remiamės viename iš ankstesnių straipsnių, žr. Liugaitė-Černiauskienė 2012.

13 Tai pastebėjo vokiečių folkloristas Erichas Seemannas, 1951 m. paskelbęs straipsnį apie vokiečių ir lietuvių dainų ryšius. Laikydamasis Ludwigo Erko ir Franzo Magnuso Böhme's vokiečių dainų grupavimo principo, autorius suskaičiuoja bent 29 baladžių tipus, bendrus vokiečiams ir lietuviams. Vis dėlto, pasak E. Seemanno, kur kas daugiau reikšmės nei išplitimo kelių nustatymas turi pažinimas, kaip pasikeičia daina, kai ją perima kita tauta (žr. Seemann 1951: 209).

karai „plačiai atidarė sienas bendroms, tarptautinėms pasakoms, patarlėms, suvienodino jų įvaizdžių, motyvų, siužetų ratą“ (Sauka D. 1970: 47). Dainų taip nepaveikė tautosakos migravimas, jų lyrizmas gavo mažiausiai impulsų iš svetur, todėl šiame fone baladžių siužetai juolab išsiskiria.

Lietuvių folklorinėse baladėse pastebimas akivaizdus siužetų, motyvų bendrumas su kaimyninių šalių tradicinių baladžių medžiaga, gausu kitakilmės leksikos ir stiliaus elementų – bet tai pirmiausiai identifikuojamas lygmuo, anot Algirdo Juliaus Greimo, „paviršutinė teksto antklodė“. Daugelyje baladžių žymus ir archajiškesnis sluoksnis, pripildytas savųjų reikšmių. Būtent ši ypatybė leistų laikyti lietuvių balades tikru klajojančių siužetų ir senesnės dainuojamosios tradicijos sąveikos dariniu¹⁴. Iš kitų kraštų atkeliavusių baladžių akcentai lietuviškoje terpėje pakito veikiami viešpataujančio pasaulėvaizdžio, mentaliteto, apskritai kultūrinės nuovokos, formavusios ir dainų poetiką.

Lietuvių folklorinės baladės yra vietinės dainuojamosios tradicijos ir baladiškosios raiškos, atsiremiančios į socialines praktikas, elgsenos modelius ir mentalitetą, sąveikos rezultatas. Tarptautiniai baladžių siužetai, temos, motyvai lietuviškojoje tradicijoje įsispaudė labai savitai. Tie perimti siužetai – neignoruojama mūsų dainuojamosios tautosakos dalis, kad ir kaip jie iš jos išsiskirtų, kad ir kaip retsykiais nederėtų su lietuvių dainų estetika. Šiuose kūriniuose atsiskleidžia papildomos dainuojamosios tautosakos reikšmės ir vertės.

LITERATŪRA

- Aleksandravičiūtė Rūta 1984. *Lietuvių liaudies šeimos baladžių amžiaus, funkcionalumo ir nacionalumo klausimais*: [diplominis darbas, rankraščio teisėmis], Lietuvos valstybinės konservatorijos Muzikos istorijos katedra.
- Aleksynas Kostas 2005. „Antrojo pasaulinio karo ir pokario dainos“, in: *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 19, *Karinės-istorinės dainos*, kn. 5, parengė Kostas Aleksynas, melodijas parengė Živilė Ramoškaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 7–50.
- Aleksynas Kostas 2009. „Partizanų dainos“, in: *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 21, *Karinės-istorinės dainos*, kn. 6, parengė Kostas Aleksynas, melodijas parengė Živilė Ramoškaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 7–46.
- Balys Jonas 1940. *Tautosakos rinkėjo vadovas*, antroji laida, Kaunas: Lituanistikos instituto Lietuvių tautosakos archyvo leidinys.
- Balys Jonas 1954. *Lithuanian Narrative Folksongs: A Description of Types and a Bibliography, (A Treasury of Lithuanian Folklore, vol. IV)*, Washington: Draugas Press.
- Bennett Philip E. 2004. “The Suppression of a Ballad Culture: the Enigma of Medieval France”, in: *The Singer and the Scribe: European Ballad Traditions and European Ballad Cultures*, edited by Philip E. Bennett and Richard Firth Green, Amsterdam and New York: Rodopi, p. 105–122.

.....

14 Antai minėtina tam tikrų senųjų simbolinių prasmų pripildytų vaizdinių persvara prieš kitus vaizdinius ir siužetinius posūkius lietuvių baladėse (pavyzdžiui, paplitusioje baladėje apie tėvo skandinavą dukterį, žr. Liugaitė-Černiauskienė 2014).

- Brednich Rolf Wilhelm 1977. "Ballade", in: *Enzyklopädie des Märchens: Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*, Kurt Ranke [Begründer], Rolf Wilhelm Brednich, u. a., Bd. 1, Berlin: Walter de Gruyter, p. 1150–1170.
- Fumerton Patricia, Guerrini Anita 2010. "Introduction: straws in the wind", in: *Ballads and Broad-sides in Britain, 1500–1800*, edited by Patricia Fumerton et al., Farnham, Surrey, England; Burlington, VT: Ashgate, p. 1–9.
- Ivanauskaitė Vita, Sadauskienė Jurga 2000. „Dainų vardo klausimu“, *Tautosakos darbai*, t. 12 (19), p. 238–248.
- Ivanauskaitė Vita 2003. „Naujos folkloro kūrybos tendencijos karinėse-istorinėse dainose (XIX a. pabaiga – XX a. pradžia)“, in: *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 17: *Karinės-istorinės dainos*, kn. 3, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 7–52.
- Ivanauskaitė Vita 2004. „Tarpukario Lietuvos dainos: kolektyvinės ir individualiosios kūrybos sintezė“, in: *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 18: *Karinės-istorinės dainos*, kn. 4, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 7–50.
- Ivanauskaitė Vita 2006. „Mirtis ir laidotuvės vėlyvosiose karinėse-istorinėse dainose: folkloriniai naujos istorinės patirties atspindžiai“, *Tautosakos darbai*, t. 32, p. 161–197.
- Ivanauskaitė-Šeibutienė Vita 2019. „Didžiosios dainų knygos: lietuvių dainynų mokslinės edicijos pradmenys brolių Juškų folkloro publikacijose“, *Tautosakos darbai*, t. 57, p. 200–223.
- Jokimaitienė Pranė 1968. „Lietuvių liaudies baladės“, in: *Literatūra ir kalba*, t. 9: *Dainuojamosios tautosakos klausimai*, Vilnius: Vaga, p. 297–353.
- Katona Imre 1998. "Ballada", in: *A magyar folklór. Egyetemi tankönyv*, szerkesztette Voigt Vilmos, Budapest: Osiris Kiadó, p. 184–220.
- Kriza Ildikó 1991. *A magyar népdallada. Fejezetek a balladakutatásból*, Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem, "Folklór és etnográfia" sorozat, 56 k.
- Küllös Imola 1988. *Betyárok könyve*, Budapest: Mezőgazdasági Kiadó, "Néprajzi Kiskönyvtár" sorozat.
- Liugaitė Modesta 2000. „Kelios pastabos apie baladžių žanrą. Aštuonios vengrų liaudies baladės“, *Tautosakos darbai*, t. 12 (19), p. 253–280.
- Liugaitė-Černiauskienė Modesta 2012. „Lietuvių baladžių giminystės beieškant“, in: *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*, mokslinė redaktorė Bronė Stundžienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 248–268, 505–506.
- Liugaitė-Černiauskienė Modesta 2014. „Baladė apie baudžiamą dukterį: interpretavimo perspektyva“, *Tautosakos darbai*, t. 48, p. 11–28.
- Liugaitė-Černiauskienė Modesta 2015. „Vandens prasmes baladėse apmąstant“, *Tautosakos darbai*, t. 50, p. 135–152.
- Liugaitė-Černiauskienė Modesta 2016. „Baladiškosios dainininkų (auto)biografijų paralelės“, *Tautosakos darbai*, t. 52, p. 189–212.
- Liugaitė-Černiauskienė Modesta 2018. „Baladės sakininėje ir rašytinėje tradicijoje: tyrinėjimų retrospektyva“, *Tautosakos darbai*, t. 55, p. 13–35.
- Liugaitė-Černiauskienė Modesta 2021. „Tremtinių, politinių kalinių dainavimas: liminalumo aspektas“, *Tautosakos darbai*, t. 61, p. 47–70.
- Lotman Jurij 2004. „Siužeto kilmė tipologiniu požiūriu“, in: Jurij Lotman, *Kultūros semiotika: straipsnių rinktinė*, sudarė Arūnas Sverdiolas, iš rusų kalbos vertė Donata Mitaitė, Vilnius: Baltos lankos, p. 267–294.
- Maciūnas Vincas 1997. *Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje*, Vilnius: Petro ofsetas.
- McKean Thomas A. 2003. "Introduction", in: *The Flowering Thorn: International Ballad Studies*, edited by Thomas A. McKean, Logan, Utah: Utah State University Press, p. 1–16.
- Merilai Arne 2000. "Time Models and Classification of the Estonian Ballad", in: *Bridging the Cultural Divide: Our Common Ballad Heritage*: 28. Internationale Balladenkonferenz der SIEF-Kommission

- für Volksdichtung in Hildesheim, Deutschland, 19.–24. Juli 1998, edited by Sigrid Rieuwerts & Helga Stein, editorial assistant Clare George, Hildesheim–Zürich–New York: Georg Olms Verlag, p. 292–310.
- Pound Louise 1920. “The English Ballads and the Church”, *Publications of the Modern Language Association of America*, Vol. 35, No. 2, p. 161–188.
- Sadauskienė Jurga 1998. „Lietuviškasis romansas ir jo vieta žanrų sistemoje“, *Tautosakos darbai*, t. 8 (15), p. 42–48.
- Sadauskienė Jurga 2006. *Didaktinės lietuvių dainos: Poetinių tradicijų sandūra XIX–XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Sauka Donatas 1970. *Tautosakos savitumas ir vertė*: monografija, Vilnius: Vaga.
- Sauka Leonardas 2001. „Baladė 1.“, in: *Lietuvių literatūros enciklopedija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 40–41.
- Seemann Erich 1951. “Deutsch-Litauische Volksliedbeziehungen”, *Jahrbuch für Volksliedforschung*, No. 8, 142–211.
- Simonsen Michèle 2003. “The Corpus of French Ballads”, in: *The Flowering Thorn: International Ballad Studies*, edited by Thomas A. McKean, Logan, Utah: Utah State University Press, p. 285–294.
- Stundžienė Bronė 2018. „Atsigręžiant į lietuvių liaudies dainų skelbimo ištakas“, *Tautosakos darbai*, t. 56, p. 133–155.
- Stundžienė Bronė 2020. „Lietuvių talalinė: šiaip ir anapus leidžiamo juoko ribų“, *Tautosakos darbai*, t. 59, p. 177–208.
- Vengrytė Edmunda 1998. „Lietuvių talalinė“, *Tautosakos darbai*, t. 8 (15), p. 54–60.
- Vengrytė-Janavičienė Edmunda 2003. „Tenesidyvija, kas su šia medžiaga turės reikalo...“, *Tautosakos darbai*, t. 18 (25), p. 134–139.
- Vengrytė-Janavičienė Edmunda 2004. „Kitataučiai lietuvių liaudies talalinėse“, *Tautosakos darbai*, t. 20 (27), p. 57–63.
- Žalys Aleksandras 1979. „Lietuvių baladė“, in: *Lietuvių baladė*, paruošė Aleksandras Žalys, redakcinė komisija: Just. Marcinkevičius (pirmininkas) et al., Vilnius: Vaga, p. 5–26.
- Žičkienė Aušra 2019. *Savaiminė daina: nežymus būvis, tradicinės struktūros, vietinės reikšmės, globali raiška*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Folk Ballad beyond the Genre Definition

MODESTA LIUGAITĖ - ČERNIAUSKIENĖ

S u m m a r y

Keywords: folk ballads, Lithuanian folksong tradition, balladic expression, folksong research, genre.

The ballad has long existed in the periphery of the Lithuanian folkloristics. In this article, the folk ballad's role and place in the Lithuanian folksong tradition is explored discussing two classical works of the Lithuanian folklore research characterized by their rather diverse theoretical assumptions. Both works were published in the end of the 1960s. The first one is the study on the Lithuanian folk ballads by Pranė Jokimaitienė (1968), and the second one is the monograph by Donatas Sauka discussing the uniqueness and value of folklore (1970). The author of the article suggests examining the folk ballad not only in terms of the genre, but also from the broader interdisciplinary perspective, thus combining both above-mentioned points

of view by Jokimaitienė and Sauka. Such approach is strengthened by the research history of the ballad – a very complex and complicated phenomenon.

Limiting the ballad analysis exclusively by the Lithuanian material on the one hand, and by the pure folklore on the other, hinders us from adequately placing the ballad in the Lithuanian folklore system. Therefore, the author suggests renouncing the narrow concept of the ballad as a text, at the same time regarding it beyond the definition of the genre and taking into account its social, cultural, historical and anthropological contexts. The article aims at discussing the peculiarities of the ballads' existence in the Lithuanian environment in terms of development of the Lithuanian folkloristics. Notably, ballads have always found themselves at the outskirts of the idealizing template of the research in Lithuanian folksong.

Various nations have seen very diverse adaptations of the ballad plots, and this international diversity of folk ballads along with their dissemination across other genres opposes making clear decisions regarding their identity, even when the general definition is applied. Giving in to the temptation of submitting the generic definition, the folklorist adopts the views of a literary scholar: the definition might look essentially correct (the ballad is “a lyric-epic composition characterized by dramatic features” or “a narrative folksong with lyrical and dramatic character”, etc.), but will hardly be of use. Compositions with similar plots might be attributed to different genres in various national folklores, which works according to their own folklore systems. Besides, even variants of the same type might embrace a rather broad scope: from the stylistically pure ballads to the lyric transformations with ballad motives. This complicates the wish to combine all compositions and types into a single generic group. Here, one must bear in mind the already established tradition of folklore research. In Lithuania, development of folkloristics has shaped a general image of the folklore universe, which has in turn dictated how the whole folksong corpus is ordered and systematized.

Finally, the author draws the readers' attention to the fact that ballads – the folksong layer of foreign origins and abounding in signs of “otherness” – have become unique compositions in Lithuania, not similar either to European samples nor to the authentic canonic Lithuanian folksongs. Having appropriated a topic or some wandering story line, Lithuanians frequently do their own transformations in terms of content and form. It is concluded that the Lithuanian ballads have sprung from interactions between the local folksong tradition and the balladic expression, thus acquiring an additional meaning and value.